

וכן בכמה מקומות רבי אליעזר סבר שהמרכז הוא העיקר – ע' תענית ט: ואולם מצינו שנתחלפה שיטתם (במדרש משלי תתקט); היכן החכמה מצויה – רבי אליעזר אומר בראש, רבי יהושע אומר בלב (משך חכמה בראשית).

ככתבם וכלשונם'

'זיראו ראשי הברדים... דוחקין ובולטין ויוצאין בפרוכת ונראין כשני דדי אשה...' –
'...עשה הדמיון לדדים כי הנאת הולד מן הדדים יוצאה מבפנים, כי החלב יוצא מתוך הדדים, אבל הנאת הולד מידי אמו שמגדלתו בהם ומשמשתו בהם, יוצאה מבחוץ... וכן ישראל, עיקר הנאתם הוא מן התורה שבארוך, מן הפנימיות שלה ולא מן הפשט שלה, כי רובן של הלכות הם באין ברמז בתוך דברי המקרא' (בן יהודע).

'משל לכלה, כל זמן שהיא בבת אביה – צנועה מבעלה...' –
'... והוא כענין שמצינו בזמן המשכן שלא היתה אז עדיין גבי ישראל הקדושה בקביעות גמור, נאמר ולא יבאו לראות כבלע את הקדש וגו', ואח"כ בזמן המקדש כבר נקבע גבי ישראל הקדושה בקביעות גמור... ולא נזקו ח"ו כלל מזאת הראיה – הרי שאחר שנקבע אצל האדם הקדושה יש בכחו להסתכל בזה המקום שלא היה בכחו להסתכל טרם שנקבע אצלו הקדושה בקביעות'.
(מתוך סוד ישרים בוקר שבת חוהמ"פ ז)

'התורה אסרה עשיית צורות חוץ מבאופן מוגבל מאד, דהיינו הכרובים בבית קדשי הקדשים, וענינם כדי שנתבונן במדותיו והנהגתו ית' כגון 'ראו חיבתכם לפני המקום'.
וכן הציורים שנצטיירו אצל הנביאים כגון מעשה המרכבה, הכל משלים הם כדי שיהיה לנו מושג-מה מכבודו ית'. אבל העבודה והמצוות אנו עושים לשמו ממש ואליו פונים בתפילה, אל עצמו ממש, בלי שום אמצעים. ואסור לעשות שום צורה או לצייר שום ציור אפילו בדמיונו, כדי להתבונן בעצמותו ית', מה טעם? – מפני שלבסוף אי אפשר שלא יבוא לדמות שהציור הוא הוא עצמותו ית'. וזהו ולא ראיתם כל תמונה... – שלא הראה להם במתן תורה שום תמונה או דמות בהשגת עצמו ית' אפילו לא בדרך נבואה, וכל שכן בדרך משל שנעשה מעצמנו'.
(מתוך מכתב מאליהו ח"ד עמ' 225)

דף נה

'כשהוא מזה למעלה מצדד ידו למטה'. מפרש"י נראה שההזאה נעשית כמו אדם הזורק דבר מלמטה למעלה; גב ידו נתונה כלפי הקרקע וזורק על ידי הנעת כף היד למעלה.
ואילו מדברי רבנו חננאל נראה שגב ידו פונה כלפי גופו, פס היד למטה והאצבעות למעלה, ובצורה זו הוא מזה.

ולהפך ב'שבע למטה'; לפרש"י גב היד כלפי מעלה וזורק בהנעת היד לכיוון מטה [זו למטה מזו]. ולפר"ח כף היד למעלה [כשגבה כלפי גופו] והאצבעות למטה ובצורה זו הוא מזה, ע"י הנעת האצבעות קדימה.
קלט

רבי יהודה אומר: לא היו שופרות לקיני חובה...! קרבנות בהמה פשוט שלא היו להם שופרות, ואין צריך לומר – שהרי טעונים סמיכה על ידי בעליהם ואי אפשר להניח דמיהם ביד כהן לקנות לו קרבנו (ראשונים).

מפני תערובת חובה בנדבה. התוס' עמדו על השאלה מדוע אין לחוש לתערובת חובה בחובה; שמא יקח הכהן מקצת ממעות רחל ומקצת ממעות לאה ויקריב בשביל אחת מהן. ופירשו שהיו נותנים המעות כשהן צרורות, כל אדם בנפרד. ובספר שפת אמת צדד לומר שכך היה הסדר: הגזבר נכנס ומונה את המעות שבשופר, וכפי סכום המעות היה נותן מספר קנים לכהן להקרבה, והכהן מקריב עבור הבעלים, יהיה מי שיהיה, ובאופן זה אין כאן תערובת כלל.

זנעביד תרי ונכתוב עלייהו. אפשר שכך עדיף יותר [כמו שסוברים חכמים] לעשות שני קנים, כדי שתהא ההולכה כולה בימין, מה שאין כן באחד הרי על כרחו נותן אחד מהם לשמאלו לפי שעה (חדושים ובאורים). ועיקר הסברה כתובה במגן אברהם קמו, יא לענין הכנסת הספר האחד קודם הוצאת השני). יש להעיר שלמסקנת הסוגיא (בזבחים יד-טו) הולכה שלא ברגל לא שמה הולכה, וא"כ אין חילוק אם נוטל בימין או בשמאל כל שהוא עומד במקומו. ועוד, בהילוך המרחיק את הדם ממקום הוריקה, לפרש"י (שם) והראב"ד (פסוה"מ יג, ט) למסקנא אין מחשבה ולא שאר פסולי עבודה פוסלים בו. [ואולם הרמב"ם פסק שמחשבה פוסלת בה. ומסתבר שה"ה בשמאל ושאר פסולים, אם כי יש מקום לחלק. ואכ"מ]. ומכל מקום מסתבר שעדיף לעשות הכל בימין, שמא יטול הדם בשמאל וילך מעט עמו ויפסל, ועל כן הקשו לעשות שני קנים.

(ע"ב) גזירה משום חטאת שמתו בעליה. משמע שאם יש ספק שמא מתו, אין להקריב החטאת. ואין זה דומה לשאר חטאת העוף הבאה על הספק – שזה דוקא כאשר האדם מחוסר הכפרה עומד לפנינו, וכדי לתקנו שיהא מותר לקודש, מקריבים חטאתו על הספק, אבל כל שיש ספק בעצם קיומו של האדם, אין מקריבים חטאתו על הספק (כן כתבו התוס' בנדה ע. אודות השולח חטאתו ממדינת הים באופן שאין לו חוקת חיים). ויש ליתן טעם בדבר; כיון שיש ספק אם מתו בעליה של החטאת הרי אסור באיסור 'עשה' להקריב מחטאות המתות, ולא מצינו שהתירה תורה איסור זה בחטאת העוף הבאה על הספק (עפ"י מקדש דוד יב, ח). טעם זה מובסע על ההנחה שדין 'חטאות המתות' אמור גם בעופות, ואין הדבר מוסכם בראשונים (ע' במובא לעיל מא:). וע"ש שהביא להוכיח מהירושלמי שאף בספק אם יש לה בעלים מקריבים החטאת.

ויש להעיר בעיקר טעמו שהרי אין כאן ספק ממש אלא חשש בעלמא, וא"כ גם אם בעלמא חוששים למיתה, מה ראו חכמים לחוש כאן הלא בעצם התורה התירה להקריב חטאת העוף על הספק והלא אין כאן ספק אמיתי של הקרבת 'חטאות המתות' – אלא צ"ל כסברת התוס' שלא התירה תורה אלא כשהאדם לפנינו וזקוק לכפרה.

והיה נראה לכאורה שאם נודע שמת אחד מהבעלים של הדמים שבקופה, שפיר דמי להקריב את כולם כדי לתקן את כל החיים, וגם זה בכלל התר חטאת העוף הבאה על הספק [אלא שלר' יהודה חשו חכמים מלכתחילה שלא לבוא למצב כזה]. אמנם יש לדון האם גם בכגון זה שבדאי מקריבים כאן חטאת פסולה התירו להביא חטאת על הספק. אך אם הוקרבו כבר חלק מהקופה, יתכן שבאופן זה יש לסמוך על הספק ולהקריב כל השאר. ושמא זהו טעם הירושלמי הנ"ל להקריב על הספק – משום תקנת החיים. וצריך בירור בכ"ז.

אלא משום חטאת שמתו בעליה ודאי. על קושיית המפרשים מדוע לא יתבטלו המעות האסורות ברוב – ע' בתוס' מעילה כא: מקואות י, ו (כלל ו); מקור חיים (תמח); אחיעזר יד, ב; שפת אמת.

'ונברור ארבעה זווי ונשדי במיא והנך נישתרו? – רבי יהודה לית ליה ברירה'. יש לבאר שאמנם פשוט הדבר שאי אפשר ליטול מעות מהתערובת ולתלות שהן אותן שמתו בעליהם, ואף לדעת האומר 'יש ברירה' אין יתכן לעשות כן, כשם שאיסור שנתערב בהתר אי אפשר לבררו על ידי הרמה מהתערובת [ורק בספקות דרבנן הקילו באופנים מסויימים לתלות ב'שאני אומר...'] – אלא השאלה היתה שיתנו מלכתחילה שאם ימות אחד, יהיו אותן המעות שישליכו לים המלח קדושים עבורו.

[ופירש הריטב"א ועוד, שאין צריך תנאי מפורש לכך אלא כל הנותן מעות בשופרות, על דעת הכהנים הוא נותן, כפי מה שיברר הכהן בשעת הקרבה, הלכך בידו של כהן לומר שיהיו אלו למיתה והשאר יהיו חובה עבור החיים (וע' גם בתו"י להלן סוף דף נו בסד"ה מ"ש)].

ועל כך באה התשובה שהדבר תלוי בשאלת 'ברירה' – לעשות דבר שאינו מבורר עתה ויתברר לאחר זמן למפרע (עפ"י תוס' ישנים ועוד).

א. חכמים החולקים על רבי יהודה וסוברים שהיו שם קיני חובה, נראה שטעמם הוא מפני שאין חוששים למיתה [ואולי רבי יהודה הולך לשיטתו בריש מכילתין שחוששים למיתה], ולכן יכול כל אחד להקדיש דמיו בהחלט ולא בהתנאה הנ"ל (עפ"י חדושים ובאורים).

ב. פירוש נוסף מובא בתוס' בתמורה (ל. ד"ה אידך), שכל שהאיסור לא היה מבורר קודם שנתערב, שנולד רק לאחר שנתערב, סומכים על 'ברירה' להרים ולברר שהוא האיסור. והריטב"א ועוד ראשונים תמהו על כך.

וע"ע תוס' בכורות נו סע"ב; חדושי הגרעק"א יו"ד טז, יב; שערי ישר ג, כב; חדושי הנצי"ב כאן; חזון איש דמאי טז, ט; שעורי ר' שמואל קדושין נא עמ' שלו ואילך.

'הלוקח יין מבין הכותיים ערב שבת עם חשכה, עומד ואומר: שני לוגין שאני עתיד להפריש – הרי הן תרומה... רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון אוסרין. אלמא אין ברירה'. דעת רש"י (כן נראה בחולין יד ומעילה כב.) כפי הדעה שהובאה בתוס' עירובין (לז: ד"ה אלא), שהמפריש תרומה על ידי ברירה – מותר לכהן לאכול גם אם אין ברירה, שהתרומה חלה בעצם אלא שאין סומכים על הברירה. ולשיטה זו נראה שברירה שאמרו גבי מפריש שני לוגין, דומה לברירה שאמרו גבי אחים שחלקו הירושה שלמ"ד 'יש ברירה' הוברר אחר שחלקו שכל חלק שנטל אחד מהם הוא חלקו שירש מאביו, ולמ"ד אין ברירה היינו שמה שנטל כעת אינו מברר שהוא החלק שנפל לו לירושה.

והנה הגרעק"א (במערכה) הקשה, כיצד יתכן שתחול תרומה על לוגים שלא הפרישם, והלא התנה שיחולו רק אם יפרישם והרי לא הפריש?

ונראה לתרץ כיון ש'אין ברירה' הרי זאת אומרת שהלוגים שהפרישם לא עמדו להיות מופרשים בשעה שקרא שם הלכך תנאו מתבטל, שנמצא זה כמתנה תנאי שאין ניתן לקיימו שהרי לא ניתן לברר כעת מה הם הלוגים, והמתנה תנאי שלא ניתן לקיימו אינו תנאי לכך המעשה קיים בלא התנאי (מהגרז"ג גולדברג שליט"א).

ע"ע כעין זה בחדושי הגרנ"ט פא. ובשיעורי הגר"ש רוזובסקי קדושין נא. (וע"ע בשיעורי גטין כה. ובשו"ת עונג יום טוב לג; כתנות פסים על נמוק"י סוף ב"ק, ה; חדושי הגרז"ר בנגיס ח"א סא, יט וח"ב ס, ה ואילך, ובמובא בסיכומים).

דף נו

'ומיחל ושותה מיד'. רש"י מפרש: מחלל המעשר – שני שקרא לו שם. [ולא התירו לו לשתות ולסמוך על 'ברירה' הואיל ויכול לתקנו באמירה. ומבואר ברש"י בחולין (יד. ד"ה מיהל) שהחילול חל גם אם ננקוט